

Kazimierz Sztarbałło

Niezwykłe losy obrazów z kolekcji lubiąskiej

Ochrona Zabytków 53/1 (208), 32-38

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Inspiracją do napisania artykułów o historii, technice wykonania i konserwacji obrazów Michaela Leopolda Willmanna stała się potrzeba prezentacji niezwyklej historii kolekcji malarstwa z klasztoru cystersów w Lubiążu. Okazją ku temu jest zakończenie konserwacji dwóch ostatnich z piętnastu obrazów „Męczeństw”, znajdujących się w Warszawie — „Męczeństwa św. Piotra” i „Męczeństwa św. Pawła”. Duże zainteresowanie zarówno mediów, jak i zwykłych ludzi, którzy przychodzili popatrzeć na trwające prace konserwatorskie, potwierdza konieczność szerszej prezentacji tego interesującego tematu.

Zagadnienia związane z dziejami obrazów omawiają:

- historię obrazów — mgr Kazimierz Sztarballo, pracownik PSOZ/OW woj. mazowieckiego, inicjator programu ochrony i konserwacji obrazów Willmanna w Warszawie;
- technikę wykonania — adj. Tytus Sawicki, pracownik naukowo-dydaktyczny na Wydziale Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki ASP w Warszawie;
- problemy konserwatorskie — mgr Anna Dorota Potocka, pracownik naukowo-dydaktyczny na Wydziale Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki ASP w Warszawie, inicjatorka i współredaktorka niniejszego cyklu artykułów.

Zakończenie konserwacji obrazów z Lubiąża jest okazją aby serdecznie podziękować wszystkim zespołom konserwatorskim, które w ciągu minionych kilkunastu lat przywróciły piękno arcydziełom Willmanna w kościołach warszawskich.

Autoportret Michaela Willmanna z 1682 r. Wg E. Kloss, *Michael Willmann. Leben und Werke eines deutschen Barockmalers*, Breslau 1934

Self-portrait of Michael Willmann from 1682. Acc. to: E. Kloss, *op. cit.*

NIEZWYKŁE LOSY OBRAZÓW Z KOLEKCJI LUBIĄSKIEJ

Niezwykłe bywają losy zabytków na ziemiach polskich. Przykładem niech będą dzieje kolekcji kilkudziesięciu obrazów wybitnego artysty baroku śląskiego Michaela Willmanna, namalowanych w latach 1656–1702 na zlecenie kolejnych opatów klasztoru cystersów w Lubiążu. Przez blisko trzysta lat te wspaniałe dzieła zdobiły klasztorny kościół p.w. Najświętszej Marii Panny, a uległy rozproszeniu dopiero w XX w. na skutek wydarzeń dziejowych.

Michael Lucas Leopold Willmann urodził się w Królewcu w 1630 r. jako syn malarza, Christiana Willmanna, który był jego pierwszym nauczycielem. Podróż i pobyt w Holandii, Flandrii oraz Niemczech, prawdopodobnie w latach pięćdziesiątych, ukształtowały go jako artystę. W 1656 r. Willmann po raz pierwszy spotkał Arnolda Freibergera, opata klasztoru lubiąskiego, swego przyszłego mecenasa. Spotkanie to rozstrzygnęło o wyborze drogi artystycznej i związało malarza na stałe z Lubiążem, powodując jego odejście od „gładkiego” malarstwa dworskiego protestanckiej Brandenburgii, które nie dawało ujścia jego żywiołowemu, zmysłowemu temperamentowi artystycznemu. W twórczości Willmanna uwidoczniają się wpływy mistrzów holenderskich i flamandzkich. Płótna Rubensa były dla niego szkołą koloru, ekspresji i realistycznego ukazania ludzi i zwierząt, operowanie światłocieniem czerpał zaś od Rembrandta.

Tak widziane malarstwo odpowiadało doskonale zapotrzebowaniu cystersów, krzewiących na Śląsku kontrreformację. W tym duchu od poł. XVII w. przekształcali opactwo w Lubiążu. Barokizację wewnątrz rozpoczął opat Freiburger w latach 1661–1667; on to zamówił siedem wielkich płócien przedstawiających męczeństwa świętych. Są one „scenografią” pełną wizji i gwałtowności, która ma służyć jako swoista *Biblia pauperum*, zmuszająca wiernych do pełnego uczestnictwa w życiu religijnym Kościoła.

Kolejni opaci, nie zważając na mody i doceniając ogromny talent i możliwości artystyczne Willmanna, zamawiali w latach 1675–1702 następne prace. Dzięki tej konsekwencji powstało unikatowe w Europie, tworzone przez 40 lat, malowane jedną ręką wyposażenie świątyni, która stała się najpiękniejszą nie tylko na Śląsku. Świetności kolekcji nie zaszkodziła ani sekularyzacja dóbr zakonnych w 1810 r., ani umieszczenie w opactwie lazaretu dla żołnierzy rosyjskich w czasie kampanii napoleońskiej, ani utworze-

nie tu szpitala dla psychicznie chorych arystokratów pruskich.

Początkiem końca kolekcji lubiąskiej stał się 1936 r., kiedy to w opactwie ulokowano fabrykę zbrojeniową. W 1940 r. zamknięto kościół dla celów kultowych. Wiązało się to z produkcją silników samolotowych oraz z objętymi ścisłą tajemnicą przygotowaniami do produkcji pocisków V1 i V2.

„Kiedy z początkiem 1943 r. dodatkowo przeniesiono tu z Berlina zakłady zbrojeniowe, wywieziono z kościoła jego wewnętrzne uposażenie, a to: obrazy Willmanna (ok. 40 sztuk), figury i snycerszczyznę ze stall, wartościową Pietę z XII w. (dar św. Jadwigi) do kościoła w Wojciechowie (Liebenthal) — pow. lwowskiego”¹ [powinno być lwóweckiego — przyp. autor]. Decyzję o ewakuacji obrazów podjął ówczesny konserwator wrocławski Günter Grundman. Dalsze losy obrazów związane są z Naczelną Dyрекcją Muzeów i Ochrony Zabytków² i jej komisjami rewindykacyjnymi. Komisje te organizowały zwózkę, odnalezionych na terenie Dolnego Śląska i innych rejonów, zabytków do tymczasowych składnic muzealnych³. Interesujące nas obrazy trafiły do składnicy w Szklarskiej Porębie⁴, która była pod zarządem radzieckich władz wojskowych. Dzięki zezwoleniu płk. Bałandina ze składnicy tej odebrano 30 obrazów wraz z czterdziestoma stylowymi ramami i pod koniec 1945 r. przewieziono do centralnej składnicy w zamku Paulinum na Górze Krzyżowej w okolicach Jeleniej Góry⁵. Jeszcze w 1948 r. kierownik prac rewindykacyjnych na Dolnym Śląsku — Witold Kieszkowski — potwierdzał, że kilkadziesiąt obrazów należących do wyposażenia kościoła lubiąskiego znajduje się nadal w Paulinum, czekając na moment powrotu na właściwe miejsce⁶. Niestety, obrazy nie wróciły do Lubiąża. W wyniku porozumienia Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz Warszawskiej Kurii Metropolitalnej, obrazy zdecydowano przewieźć do Warszawy i ulokować w stołecznych kościołach jako stały depozyt. W dniu 4 sierpnia 1952 r. na zamku Paulinum w Jeleniej Górze protokołem zdawczo-odbiorczym Składnica Muzealna MKiS w Zelaźnie przekazała Warszawskiej Kurii Metropolitalnej 30 obrazów Willmanna i 22 ramy⁷. Reszta, po wielu perypetiach, trafiła do Muzeum Narodowego we Wrocławiu i w Warszawie.

Przez następne 30 lat nie było zainteresowania tą cenną kolekcją. Przypadek sprawił, że obrazy Michaela Willmanna znalazły się powtórnie w centrum uwagi.

1. Sprawozdanie w sprawie kościoła i klasztoru w Lubiążu (sygn. Stefan Styczyński), Archiwum Ministerstwa Kultury i Sztuki, sygnatura 374/33, rok 1946–1947.

2. Powołaną uchwałą Rady Ministrów 13 lutego 1945 r.

3. W. Kieszkowski, *Składnica Muzealna Paulinum...*, (w:) *Pamiętnik Zwiazku Historyków Sztuki i Kultury*, t. I, Warszawa 1948, s. 135–158.

4. Tamże.

5. Tamże.

6. Tamże.

7. Dokument z Archiwum Muzeum Narodowego we Wrocławiu.

1. Wnętrze kościoła klasztorowego w Lubiążu, stan z 1942 r. — widok na prezbiterium. Reprod. z B. Steinborn, *O życiu i twórczości Michaela Willmanna*, (w:) Michael Willmann (1630–1706). Katalog wystawy, Residenzgalerie Salzburg, Muzeum Narodowe we Wrocławiu, pod red. M. Adamskiego, P. Łukasiewicza, E. Wagnera, Salzburg–Wrocław 1994, s. 17

1. Interior of the abbey church in Lubiąż in 1942 — view of the presbytery. Acc. to: B. Steinborn, *O życiu i twórczości Michaela Willmanna*, (in:) Michael Willmann (1630–1706). Katalog wystawy (Exhibition Catalogue), Residenzgalerie Salzburg, Muzeum Narodowe Wrocław, ed. M. Adamski, P. Łukasiewicz, E. Wagner, Salzburg–Wrocław 1994, p. 17

W 1982 r., w czasie penetracji chóru kościoła Wszystkich Świętych przy pl. Grzybowski, zwróciłem uwagę na obraz pokryty brudem i kurzem. Okazało się, że malowidło jest obrazem Willmanna (*Męczeństwo św.*

Szymona) nie ujętym w żadnym spisie⁸. To znalezisko zapoczątkowało lokalizowanie poszczególnych obrazów z kolekcji lubiąskiej (patrz katalog) oraz realizację programu konserwatorskiego⁹.

8. W 1985 r. znalazłem na strychu plebanii kościoła p.w. św. Wawrzyńca obraz, uznany za zaginiony, przedstawiający *Męczeństwo św. Wawrzyńca*, w rok później w garażu plebanii przeciętą w połowie ramę do tego obrazu. W 1994 r. w kościele p.w. św. Józefa bardzo zniszczony obraz *Męczeństwo św. Bartłomieja*, również uważany za zaginiony.

9. Pierwszą kompleksową konserwację dzieł Willmanna przeprowadzili w latach 1929–1931 konserwatorzy niemieccy przygotowując obrazy na wystawę w 300-lecie urodzin artysty. W latach 1983–

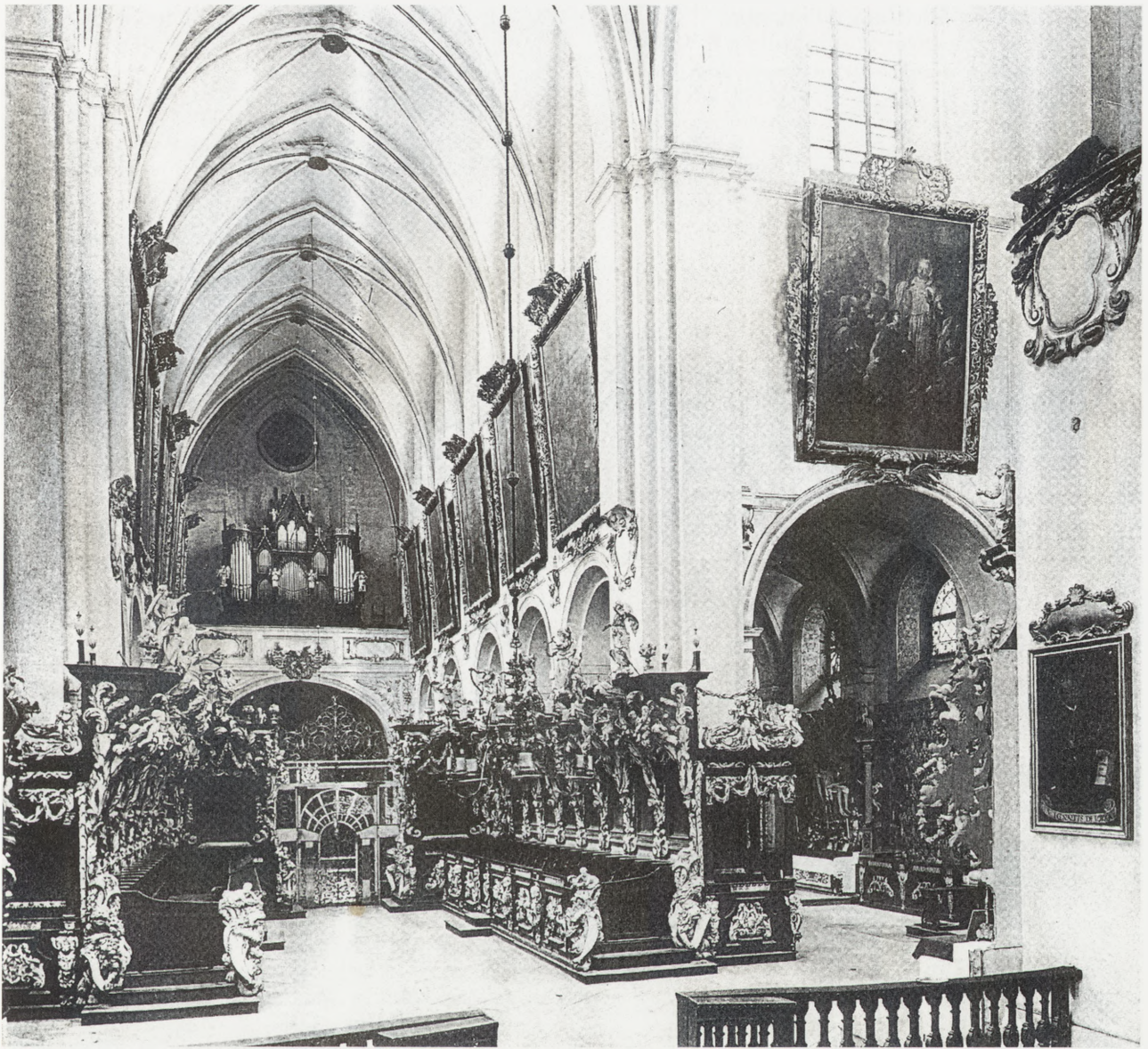
1999, w ramach akcji Warszawskiej Służby Konserwatorskiej, następujące obrazy i ramy konserwowali:

— *Męczeństwo św. Szymona* — Kalina i Stanisław Stawiccy oraz Izabela i Andrzej Mazurowie (1983)

— *Męczeństwo św. Filipa* — Kalina i Stanisław Stawiccy oraz Izabela i Andrzej Mazurowie (1984)

— *Męczeństwo św. Wawrzyńca* — Stanisław Stawicki i Andrzej Mazur (1985)

— *Męczeństwo św. Wawrzyńca* — rama — Paweł Orthwein (1986)

2. Wnętrze kościoła klasztornego w Lubiążu, stan z 1942 r. — widok w kierunku zachodnim. Reprod. z B. Steinborn, op. cit., s. 15

2. Interior of the abbey church in Lubiąż in 1942 — view to the west. Acc. to: B. Steinborn, op. cit., p. 15

Z monografii E. Klossa — *Michael Willmann. Leben und Werke eines deutschen Barockmalers*, Breslau 1934 — najpełniejszego kompendium wiedzy o twórczości tego malarza, wynika, iż w kościele klasztornym w Lu-

biążu znajdowały się 43 obrazy pędzla Willmanna. Zlokalizowano: w muzeach — we Wrocławiu 8, w Warszawie 3, oraz 28 obrazów w kościołach i klasztorach warszawskich.

- *Męczeństwo św. Jakuba Młodszego* — Teresa Stramowska i Agnieszka Sędzimir (1993)
- *Męczeństwo św. Judy Tadeusza* — Maria Orthwein, Zofia Marconi-Błazińska, Małgorzata Kapczyńska (1993)
- *Wniebowzięcie NMP* — Maria Orthwein, Zofia Marconi-Błazińska, Małgorzata Kapczyńska (1993)
- *Męczeństwo św. Jakuba Starszego* — Teresa Stramowska i Agnieszka Sędzimir (1994)
- *Męczeństwo św. Macieja* — Maria Orthwein, Zofia Marconi-Błazińska, Maria Kapczyńska (1994)
- *Męczeństwo św. Macieja* — rama — Andrzej Radomski

- *Męczeństwo św. Bartłomieja* — Maria Orthwein, Zofia Marconi-Błazińska, Maria Kapczyńska (1994)
- *Męczeństwo św. Mateusza* — Maria Orthwein, Zofia Marconi-Błazińska, Maria Kapczyńska (1995)
- *Męczeństwo św. Stefana* — Maria Orthwein, Zofia Marconi-Błazińska, Maria Kapczyńska (1995)
- *Męczeństwo św. Tomasza* — Maria Orthwein, Zofia Marconi-Błazińska, Maria Kapczyńska (1995)
- *Męczeństwo św. Piotra* — Joanna Polaska, Anna Dorota Potocka, Tytus Sawicki; rama — Mariusz Makowiecki (1998)
- *Męczeństwo św. Pawła* — także ramę — Anna Dorota Potocka, Tytus Sawicki (1999).

**Katalog obrazów Michaela Willmanna
w kościele klasztorным w Lubiążu wg E. Klossa
oraz ich obecne miejsce przechowywania**

W ołtarzu głównym:

1. *Wniebowzięcie NMP* (olej/plótno, sygn. M. Willmann, 1681, 486 x 297 cm) — obecnie kościół p.w. św. św. Piotra i Pawła w Pyrach k. Warszawy.

2. *Nad nim, w glorii ołtarza, Św. Trójca* — obraz zaginiony.

W bramkach bocznych ołtarza:

3. *Melchizedech* — (olej/deska, 220 x 118 cm) — obecnie Muzeum Narodowe we Wrocławiu, nr inw. 2631.

4. *Aaron* — (olej/deska, 220 x 118 cm) — obecnie Muzeum Narodowe we Wrocławiu, nr inw. VIII-2630.

W prezbiterium i nawie środkowej ołtarza (w układzie alfabetycznym):

5. *Męczeństwo św. Andrzeja* (olej/plótno, sygn. A. A. L., 1662, 393 x 311 cm) — obecnie kościół św. Andrzeja w Warszawie.

6. *Męczeństwo św. Bartłomieja* (olej/plótno, sygn. A. A. L., 1662, 395 x 311 cm) — obecnie archikatedra p.w. św. Jana Chrzciciela w Warszawie.

7. *Męczeństwo św. Filipa* (olej/plótno, 395 x 307 cm) — obecnie kościół p.w. Wszystkich Świętych w Warszawie.

8. *Męczeństwo św. Jakuba Starszego* (olej/plótno, sygn. M. Wil, 390 x 306 cm) — obecnie kościół p.w. Wszystkich Świętych w Warszawie.

9. *Męczeństwo św. Jakuba Młodszeo* (olej/plótno, sygn. M. Wil, 400 x 312 cm) — obecnie kościół p.w. św. Teresy w Warszawie (Włochy).

10. *Męczeństwo św. Jana w oleju* (olej/plótno, sygn. A. A. L., 390 x 305 cm) — obecnie kościół p.w. Chrystusa Króla w Warszawie.

11. *Męczeństwo św. Judy Tadeusza* (olej/plótno, sygn. A. A. L. po lewej sygn. M. Willman, 389 x 302 cm) — obecnie kościół p.w. św. Teresy w Warszawie (Włochy).

12. *Męczeństwo św. Macieja* (olej/plótno, sygn. A. A. L., 1700, 383 x 304 cm) — obecnie kościół p.w. Wszystkich Świętych w Warszawie.

13. *Męczeństwo św. Mateusza* (olej/plótno, 1700, 393 x 306 cm.) — obecnie kościół p.w. Wszystkich Świętych w Warszawie.

14. *Męczeństwo św. Pawła* (olej/plótno, sygn. A. A. L. 1661, 392 x 285 cm) — obecnie kościół p.w. św. Stanisława Kostki w Warszawie.

15. *Męczeństwo św. Piotra* (olej/plótno, sygn. A. A. L. 1661, 390 x 280 cm) — obecnie kościół p.w. św. Stanisława Kostki w Warszawie.

16. *Męczeństwo św. Szymona* (olej/plótno, sygn. A. A. L. 1662, 394 x 311 cm) — obecnie kościół p.w. Wszystkich Świętych w Warszawie.

17. *Męczeństwo św. Tomasza* (olej/plótno, sygn. A. A. L., 1662, niżej po lewej M. Will. 392 x 308 cm) — obecnie kościół p.w. Wszystkich Świętych w Warszawie.

18. *Salvator mundi* (olej/plótno, 390 x 283 cm) — obecnie w kościele p.w. Św. Ducha w Warszawie.

W obejściu chóru kościoła — w ołtarzach:

19. *Dysputa św. Katarzyny* (olej/plótno, 1681-1682, 167,5 x 116 cm) — obecnie Muzeum Narodowe we Wrocławiu, nr inw. VIII 2633.

20. *Śmierć św. Barbary* (olej/plótno, 1681-1682, 301 x 192 cm, sygn. po lewej na ścianie ołtarza: P.. x.../ Michel / Willman / Lube.../ MDCLXXXVII) — obecnie Muzeum Narodowe we Wrocławiu, nr inw. VIII-2327.

21. *Chrzest Chrystusa* (olej/plótno, 162 x 117 cm) — obecnie archikatedra p.w. św. Jana Chrzciciela w Warszawie.

22. *Św. Jan na Patmos* (olej/plótno) — obecnie archikatedra św. Jana Chrzciciela w Warszawie.

23. *Narodziny Jezusa* (olej/plótno) — obecnie Muzeum Narodowe we Wrocławiu, nr inw. 2632.

24. *Zmartwychwstanie Chrystusa* (olej/plótno, ok. 1682, 160,5 x 113,5 cm) — obecnie Muzeum Narodowe we Wrocławiu, nr inw. VIII-2634.

W nawie poprzecznej kościoła:

25. *Wizja św. Augustyna* (olej/plótno, sygn. A. A. L. 1660, 342 x 234 cm) — obecnie kościół p.w. Najświętszego Zbawiciela w Warszawie.

26. *Męczeństwo św. Wawrzyńca* (olej/plótno, sygn. A. A. L. 1662, 393 x 311 cm) — obecnie kościół p.w. św. Wawrzyńca w Warszawie.

27. *Męczeństwo św. Stefana* (olej/plótno, 398 x 314 cm) — obecnie kościół p.w. Wszystkich Świętych.

28. *Chrystus na Krzyżu* (olej/plótno, sygn. śr. D.: M. L. W./ 1702, 255 x 153 cm) — obecnie Muzeum Narodowe we Wrocławiu, nr inw. VIII-2628.

29. *Św. Jan* (olej/plótno, 1702, 221 x 110 cm) — obecnie w Muzeum Narodowym w Warszawie, nr inw. 186390.

30. *Matka Boska Bolesna* (olej/plótno, 1702, 221 x 110 cm) — obecnie w Muzeum Narodowym w Warszawie, nr inw. 187255.

31. W nawie poprzecznej znajdował się również obraz, który już w roku 1936 był bardzo zniszczony i nieczytelny.

W nawie południowej:

32. *Ukrzyżowanie Chrystusa* (olej/plótno, sygn. A. A. L. + herb opactwa w Lubiążu, 1656, 343 x 332 cm) — obecnie kościół p.w. Chrystusa Króla w Warszawie.

33. *Koronowanie cierniem* (olej/plótno, sygn. A. A. L., 328 x 250 cm) — obecnie kościół p.w. Św. Ducha w Warszawie.

34. *Modlitwa w ogrójcu* (olej/plótno, 340 x 270 cm) — obecnie kościół p.w. św. Franciszka w Warszawie.

35. *Śmierć św. Benedykta* (olej/plótno, 312 x 211 cm) — obecnie klasztor sakramentek w Warszawie.

W nawie północnej:

36. *Wizja św. Bernarda* (olej/plótno, ok. 1682, 310 x 208 cm) — obecnie kościół p.w. Najświętszego Zbawiciela w Warszawie.

37. *Wizja św. Bernarda* (olej/plótno, 1661? za E. Kloss, 1672–1682 za B. Steinborn, 323 x 280 cm) — obecnie kościół p.w. św. Stanisława Kostki w Warszawie.

38. *Św. Józef z Dzieciątkiem* — obraz przekazany do Kurii Metropolitalnej Warszawskiej w 1952 r. i tu zaginiony.

W Kaplicy Książęcej:

39. *Św. Bernard przed opatem w Citeaux* nad wejściem do kaplicy (olej/plótno, ok. 1692, 320 x 278 cm) — obecnie w archikatedrze św. Jana Chrzciciela w Warszawie.

40. *Nawiedzenie Marii* ołtarz główny (olej/plótno, 272 x 145 cm) — obecnie w kościele p.w. Panny Marii w Warszawie.

41. *Św. Mikołaj* ołtarz prawy (olej/plótno) — obecnie w Muzeum Narodowym w Warszawie, nr inw. 188153.

42. *Św. Jerzy ze smokiem* lewy ołtarz (praca warsztatowa Liški? — uważana za zaginioną).

Nad kredensowym stołem:

43. *Miłosierny Samarytanin* (olej/plótno) — obecnie Muzeum Narodowe we Wrocławiu, nr inw. VIII-2637.

Ustaliłem, że obrazy Willmanna znajdują się w trzynastu warszawskich kościołach i klasztorach:

— W kościele p.w. Wszystkich Świętych (pl. Grzybowski) — *Męczeństwo św. Filipa*, *Męczeństwo św. Jakuba Starszego*, *Męczeństwo św. Macieja*, *Męczeń-*

3. *Ściana nawy głównej kościoła klasztorowego w Lubiążu, stan w 1998 r. Widoczne haki mocujące wiszące tu dawniej obrazy. Fot. T. Sawicki*
3. *Wall of the main nave in the abbey church in Lubiąż, state in 1998. Visible hooks formerly used for hanging canvases. Photo: T. Sawicki*

- stwo św. Mateusza, Męczeństwo św. Stefana, Męczeństwo św. Szymona, Męczeństwo św. Tomasza;*
- W kościele p.w. św. Stanisława Kostki (ul. Hozjusza) — *Męczeństwo św. Piotra, Męczeństwo św. Pawła oraz Wizja św. Bernarda;*
  - W archikatedrze św. Jana (ul. Świętojańska) — *Męczeństwo św. Bartłomieja, Św. Jan na Patmos, Chrzest Chrystusa, Św. Bernard przed opatem Citeaux;*
  - W kościele p.w. św. Piotra i Pawła w podwarszawskich Pyrach (ul. Szumiąca) — *Wniebowzięcie NMP;*
  - W kościele p.w. św. Karola Boromeusza (ul. Chłodna) — *Męczeństwo św. Andrzeja;*
  - W kościele p.w. Św. Ducha (ul. Freta) — *Salvator mundi, Koronowanie cierniem;*
  - W kościele p.w. św. Teresy (ul. Rybnicka) — *Męczeństwo św. Judy Tadeusza oraz Męczeństwo św. Jakuba Młodsze;*
  - W kościele p.w. św. Zbawiciela (pl. Zbawiciela) — *Wizja św. Augustyna, Wizja św. Bernarda;*
  - W kościele p.w. św. Wawrzyńca (ul. Wolska 140) — *Męczeństwo św. Wawrzyńca;*
  - W kościele p.w. Chrystusa Króla (ul. Tykocińska) — *Męczeństwo św. Jana, Ukrzyżowanie Chrystusa;*
  - W kościele p.w. Nawiedzenia NMP (ul. Przyrynek) — *Nawiedzenie NMP;*
  - W klasztorze ss. sakramentek (Rynek Nowego Miasta) — *Śmierć św. Benedykta;*

— W klasztorze oo. franciszkanów (ul. Zakroczymska) — *Modlitwa w Ogrójcu.*

Po kwerendzie w muzeach okazało się, że w Muzeum Narodowym w Warszawie znajdują się: *Św. Jan, Matka Boska Bolesna, Św. Mikołaj*, a w Muzeum Narodowym we Wrocławiu — *Melchizedech, Aaron, Dysputa św. Katarzyny, Śmierć św. Barbary, Narodziny Jezusa, Zmartwychwstanie Chrystusa, Chrystus na Krzyżu, Miłosierny Samarytanin.*

Za zaginione uważa się cztery lubiąskie płótna: *Św. Jerzy ze smokiem* (z lewego ołtarza Kaplicy Księżęcej, wiązanego raczej z warsztatem Liški), obraz z nawy poprzecznej kościoła, który już w 1936 r. był bardzo zniszczony i nieczytelny oraz obrazy: *Św. Józef z Dzieciątkiem* i *Św. Trójca* z glorii ołtarza głównego (mimo że te dwa ostatnie obrazy zostały w 1952 r. przekazane Kurii Metropolitalnej Warszawskiej). Mam nadzieję, że nie straciliśmy ich bezpowrotnie.

Marzeniem osób zajmujących się Willmannem zawodowo oraz wszystkich pozostających pod urokiem jego twórczości, jest doprowadzenie do powrotu tej rozproszonej kolekcji do kościoła klasztornego w Lubiążu. Jest to tym trudniejsze, że na remont kościoła potrzeba ogromnych pieniędzy. Jak mi wiadomo, dotychczas wyremontowano jedynie pokrycie dachu. Decyzje zależą od woli władz kościelnych i państwowych.

The Unusual History of Paintings by Michael Willmann from the Lubiąż Collection

The author describes the circumstances of the origin and later history of canvases by Michael Willmann, an outstanding Baroque painter from Silesia. In 1656–1702, Willmann executed a series of several score religious paintings, commissioned by the Cistercian abbots in Lubiąż. Subsequently, they comprised part of the outfitting of the local church.

The rank of the collection was not impaired either by the secularisation of monastic property in 1810, the adaptation of the abbey for the purposes of a field hospital for Russian soldiers during the Napoleonic campaign, nor the opening of a hospital for mentally ill Prussian aristocrats. The beginning of the end of the Lubiąż collection dates back to 1936, when the abbey was converted into an armament factory. In 1940, the church was closed in connection with the production of aeroplane engines and secret preparations for the production of the V1 and V2 missiles.

When in 1943 armament enterprises from Berlin were evacuated to Lubiąż, Günter Grundman, the then conservator of Wrocław, decided to rid the church of its outfitting, including about 40 paintings by Willmann.

After the war, the canvases were stored in Szklarska Poręba, administered by Soviet military authorities. From here, at the end of 1945, 30 paintings and 40 period frames were moved to a central storehouse in Paulinum Castle on Krzyżowa Mt. in the region of Jelenia Góra, never to return to Lubiąż. In 1952, an agreement signed between the Ministry of Culture and Art and the Warsaw Metropolitan Curia enabled 30 paintings and 22 frames to be transferred to Warsaw. The remaining objects, after much turmoil, found themselves in the National Museum in Wrocław and Warsaw.

The article contains an extremely valuable catalogue of paintings by Michael Willmann from the monastic church in Lubiąż, and gives the title of a given canvas, a brief technical description, and information about its current whereabouts.